

Šimun Šipić

DUŽNOST MOLJENJA ČASOSLOVA

Pitanje molitve jedno je od gorućih pitanja o kojem se u Crkvi mnogo govori, piše, raspravlja, u ovom pokoncilskom vremenu. U sklopu toga pitanja također se mnogo govori, posebno u svećeničkim i redovničkim krugovima, o moljenju časoslova, nadasve o dužnosti toga moljenja. U raspravama, nekad i žučljivim, o dužnosti moljenja časoslova nerijetko je na površinu izbijalo mišljenje da kleričke i redovničke osobe nisu dužne moliti časoslov »pod grijeh«, tj. da ne počinjaju grijeha oni koji ga ne mole. Kao dokaz za to ističu se osobito tri stvari: 1. koncilski i pokoncilski dokumenti (SC 83—101; apost. konstitucija Pavla VI. »Canticum laudis« i Opća uredba liturgije časova), kojima je obnovljena liturgija časova, nigdje ne govore da je dužnost »pod grijeh« moliti časoslov; 2. molitva je prvotno stvar raspoloženja svakog pojedinca, a ne stvar zapovijedi; 3. svako čovjekovo djelovanje, pa i ono čisto ovozemno ili horizontalno, ujedno je i bogoštovni čin, tj. molitva, samo ako je u skladu s razumom, odnosno, ako je to častan čin.

Takve tvrdnje, i njima slične, unijele su pometnju u duše mnogih. Mnogi naime počele gubiti svijest da je stroga dužnost moliti časoslov, a budući da raspoloženja za to nisu imali, sasvim napustiše tu molitvu, ili je zamijenili nekim drugim »korisnim« poslom, susretima i razgovorima s ljudima itd.

Danas se već uviđa neispravnost i pogubnost takvog stava prema moljenju časoslova. O tom svjedoče mnoga nastojanja koja žele obnoviti istinsku osobnu i zajedničku molitvu te ozbiljno shvatiti dužnost moljenja časoslova. Mi ovdje također govorimo o toj dužnosti s istom svrhom, tj. da bi se dužnost moljenja časoslova ozbiljno shvaćala i vjerno vršila.

Dužnost molitve općenito

Dužnost moljenja časoslova treba promatrati u sklopu dužnosti molitve općenito. Dužnost pak molitve općenito izvire iz čovjekove ontičke ovisnosti o Bogu. Bog je naime stvoritelj, uzdržavatelj i konačna svrha

čovjeka. Stoga mu je čovjek dužan iskazati poklon, čast, zahvalnost. Budući da se sve to izražava molitvom, molitva je zahtjev ontičke ovisnosti čovjeka o Bogu. Čim čovjek spozna Boga i svoju ovisnost o njemu, nastupa i dužnost osobne molitve kojom će čovjek iskazati Bogu svoj poklon, čast i zahvalnost.

Dužnost molitve proizlazi iz stvarnog čovjekova položaja i iz činjenice otkupljenja, koje je dovršeno po Isusu Kristu. Čovjek, naime, nije kadar da vlastitim snagama ostvari svoju misiju ovdje na zemlji, niti svoje vječno spasenje. Za to mu je potrebna Božja pomoć i Božja milost. Bog pak svoju pomoć i svoju milost redovito dijeli onima koji mu se mole. Stoga je molitva faktor evolucije plana Providnosti, plod božanskog života u čovjeku i ujedno faktor razvoja toga života. Tako molitvom čovjek postaje suuzročnik u poslu vječnog spasenja, odnosno molitva spada na redovito sredstvo spasenja. To je razlog zašto učitelji duhovnog života vele: »Tko moli, spasit će se; a tko ne moli, izgubit će se.«

Dužnost molitve proizlazi i iz činjenice otkupljenja. Povijest spasenja počinje već od stvaranja i pada čovjeka, jer je Bog već tada obećao Otkupitelja, predvidio vrijeme Saveza i razvoj povijesti spasenja. Sklapanje Saveza između Boga i izabarnog naroda razlog je zašto se starozavjetni molitelj s pouzdanjem obraća Bogu, slavi ga zbog njegovih veličajnih djela i zahvaljuje mu na njima očekujući od njega konačno otkupljenje.

Kad je otkupljenje ostvareno po Isusu Kristu, nastao je novi odnos između Boga i čovjeka. Čovjek više nije samo stvorenje već i posinak Božji. Taj sinovski odnos čovjeka prema Bogu traži da čovjek saobraća s Bogom kao sa svojim ocem u molitvi punoj hvale, zahvaljivanja, pouzdanja. Prema tome, dužnost molitve otkupljenog čovjeka temelji se i proistječe iz novog bitka koje mu je dano od Oca po Kristu. Pavao to ističe kad kaže da kršćanin moli »u ime Isusa Krista« (Ef 5, 20), odnosno po Kristu (usp. Kol 3, 17). Duh je Sveti također vrlo važan faktor istinske molitve, jer on potiče na molitvu. Kršćanin moli uz pomoć Duha. Duh zapravo u njemu moli (usp. Rim 8, 26). Zbog svega toga molitva prvotno i nije dužnost već uzvišeni poziv i dar.

No, molitva je i istinska dužnost čovjeka, posebno kršćanina, jer je ona izričito naređena u Sv. pismu Starog i Novog zavjeta.¹ Na temelju tih i mnogih drugih mjesta Sv. pisma Opća uredba liturgije časova² zapovijed molitve izriče slijedećim riječima: »Što je Isus sam činio, to je i nama zapovijedio. 'Molite' — govoro je često — 'tražite', 'ištite', 'u moje ime'. Predao nam je i molitveni obrazac što se naziva Molitva Gospodnja. Opominjao je da je molitva potrebna. I to molitva

¹ Usp. Pnz 6, 13; 13, 5; Ps 33, 1—3; 95; 96, 1—3; 100; Mt 7, 7; Mk 13, 33; Lk 11, 9; 18, 1; Iv 16, 24; Rim 12, 12; 1 Kor 7, 5; Ef 6, 18; 1 Sol 5, 17; 1 Tim 5, 5; 1 Pt 4, 7.

² Prijevod u: Novi časoslov — temeljni dokumenti, KS, Zagreb 1972. Unaprijed taj dokumenat citiramo kraticom: OULČ.

ponizna, budna, ustrajna, zaufana u dobrotu Očevu, s čistom nakanom u skladu s Božjom naravi« (OULČ 5).

Sv. pismo ne samo da naređuje molitvu kao zaseban čin koji treba obaviti u određenim okolnostima i u određeno vrijeme nego je predstavlja kao trajno stanje Božjega naroda. Ideal kršćanskog života shvaćen je kao trajna veza s Bogom. Stoga prve kršćanske zajednice provode život u molitvi. Kršćanin se imenuje kao onaj koji zaziva ime Božje (usp. Dj 9, 14; 1 Kor 1, 2). Apostoli također u svom životu i radu molitvu stavljaju na prvo mjesto (usp. Dj 6, 3—4).

Časoslov — službena molitva Crkve

U skladu sa Sv. pismom Koncil gleda Crkvu kao neprestanu moliteljicu koja zajedno s Kristom, svojom Glavom, bez prestanka slavi Oca i posreduje za spas svega svijeta. Pavao VI. ističe da molitva spada na samu narav Crkve (usp. »Pjesma hvale«, br. 8). Upravo u molitvi Crkva pokazuje da je sakrament spasenja i oruđe najtješnjeg jedinstva s Bogom (LG 1). Tu svoju dužnost Crkva vrši poglavito moljenjem časoslova (SC 83). Zbog toga iskazivanje hvale Bogu i molitva za spas ljudi spada u glavne dužnosti Crkve.

Da bi Crkva stalno ispunjala tu svoju dužnost, ona je moljenje časoslova povjerila određenim svojim članovima povezavši to s njihovim staležom kao posebnu dužnost (usp. SC 84).

Reformom časoslova otklonjene su neke jednostranosti koje su se bile uvukle u tu službenu molitvu Crkve. Prije svega naglašena je *teološka motivacija* moljenja časoslova. Istaknuto je, naime, da je svrha moljenja časoslova »posvetiti dan i cjelokupno čovjekovo djelovanje« (SC 88; OULČ 11). Obaveza te molitve ne proizlazi prvotno iz pozitivnog zakona već iz naravi Crkve, iz vjerničke situacije u Crkvi (usp. OULČ 9). Kao što za kršćanina obaveza molitve prvotno proizlazi iz sakramenta krsta, tako i za kleričke i redovničke osobe to prvotno proizlazi iz sakramenta reda i redovničkog zavjetovanja.

Time je stavljeno u pozadinu ono čisto juridičko gledanje na moljenje časoslova, što se u ne baš maloj mjeri bilo uvriježilo. O tome svjedoče mnogi predkoncilski manuali moralne teologije u kojima više dolazi do izražaja juridičko gledanje na molitvu časoslova nego teološka fundiranost.

Moljenje časoslova nije više »privilegij« kleričkih i redovničkih osoba, niti samo oni mole »u ime Crkve«, kao što je to prije bilo rado isticano. Takav mentalitet imao je više svojih loših strana. Jedna od njih jest i to što se davala prednost molitvi časoslova sa strane kleričkih i redovničkih osoba, jer oni mole »u ime Crkve«. Tako se vrlo lako dolazilo do zaključka da je za molitvu vrijednije ono moliti »u ime Crkve« nego osobna pobožnost molitelja. Takvo mišljenje imalo je odjeka i u

praksi, npr. kad se časoslov na latinskom jeziku stavljao u ruke redovnice koja nije razumjela toga jezika, odmah se davala i posebna važnost njezinoj molitvi, jer je ona molila »u ime Crkve«. Istina, ta je njezina molitva bila vrijedna, ali zbog drugog naslova; ona je s tim pokazala herojski stupanj poslušnosti prema Crkvi, pa je stoga u punom smislu to bila molitva Crkve.³

Reformom liturgije časova moljenje časoslova nije više stvar koja je rezervirana samo za kleričke i redovničke osobe već stvar *svih vjernika*, jer svi koji ga mole, pa i vjernici kad mole zajedno sa svećenikom, mole »u ime Crkve« (usp. SC 84 i 85).

Zato Koncil potiče pastire duša da nastoje nedjeljom i svečanim blagdanima zajedno s pukom moliti glavne časove. Čak i vjernike potiče da sami — ako nema svećenika — dapače i svaki za se, mole časoslov (SC 100). Iz toga slijedi da zajedničko moljenje časoslova, pa makar i bez svećenika, očituje eklezijalnu narav Crkve. »Najljepši je i najjasniji znak Crkve kad vjernici mole časoslov zajedno sa svojim biskupom i svećenicima, župne zajednice sa svojim pastirom, redovničke zajednice sa svojim poglavarom i pojedine obitelji kao osnovne stanice Crkve. Sve te moleće zajednice očituju jedinstvo sveopće Crkve, iako na različit način.«⁴

Koncil je, napokon, naglasio da moljenje časoslova treba *obavljati na dužan način*, pravilno (rite). Time je istaknuta potreba osobne angažiranosti i pobožnosti pri moljenju časova. Jedino pod tim uvjetom moljenje časoslova postaje molitva Crkve koja se uzdiže Ocu u Kristu i po Kristu (SC 84). Da bi se to postiglo, potreban je biblijski i liturgijski odgoj (SC 90). Moljenje časoslova na narodnom jeziku također pridonosi boljem shvaćanju i obavljanju te službene crkvene molitve.

Osobe koje su u strogom smislu dužne moliti časoslov.

Radi se o pozitivnoj crkvenoj zapovijedi kojom se određenim osobama nalaže da svakog dana mole časoslov. Te su osobe slijedeće: biskupi, prezbiteri i drugi posvećeni službenici (đakoni), te redovničke osobe prema reguli i konstitucijama svoje redovničke zajednice (OULČ 17, 24).

Biskupima, prezbiterima i đakonima koji su kandidati za svećeništvo, nalaže se moljenje čitavog časoslova svakog dana (OULČ 29), a redovničkim osobama prema odredbama njihove regule i konstitucija, izuzevši one koji su primili više redove (OULČ 31 b; usp. SC 95). Stalni đakoni dužni su moliti one dijelove časoslova koje im je odredila njihova biskupska konferencija (OULČ 30).

Neke su zajednice dužne i na *zajedničko ili korno* moljenje časoslova. Čitav časoslov dužni su svaki dan korno moliti: a) redovi kanonika, mona-

³ Usp. ANSELM GÜNTHER, *Chiamata e risposta. Una nuova teologia morale*, vol. II, Ed. Paoline, 1975, br. 395.

⁴ VOJKO DEVETAK, *Liturgija časova*, SB, XV/1975, br. 3. str. 207.

ha i samostankinja, te ostalih redovnika koji su po pravu ili po konstitucijama dužni vršiti kornu službu; b) stolni i kolegijalni kaptoli dužni su korno moliti one dijelove časoslova koje im naređuje opće ili posebno pravo. Članovi navedenih zajednica, koji su primili više redove ili položili svečane zavjete, dužni su sami za se izmoliti one časove koje ne izmole u koru (SC 95, OULČ 31).

Prema tome, biskupi, prezbiteri i đakoni koji su kandidati za svećenstvo nisu dužni na zajedničko moljenje časoslova, iako je to preporučljivo kad se nađu ili žive zajedno, nego su ga dužni moliti svaki za se ili — po mogućnosti — s narodom. Prezbiteri i đakoni koji su redovnici, trebaju se u tom pitanju ravnati prema odredbama svoje regule i konstitucija. Nesvećeničke redovničke zajednice također se moraju ravnati prema odredbama svojih pravila. U takvim zajednicama može biti da je stroga dužnost samo zajedničko moljenje, a ne i osobna dužnost; ili čak može biti da nema stroge obveze ni za jedno ni za drugo nego samo preporuka. Sve ovisi o tome što traže njihova pravila.

Težina obaveze moljenja časoslova

Opća uredba liturgije časova, koja je današnji crkveni zakonik s obzirom na časoslov, težinu obveze moljenja časoslova formulira ovako:

»Biskupi, dakle i prezbiteri te drugi sveti služitelji koji su od Crkve primili nalog (usp. br. 17) da slave liturgiju časova, neka svakog dana mole sav njezin tijek, obdržavajući koliko je moguće pravovremenost svakoga časa.

Neka u prvom redu daju dužnu važnost onim časovima koji su stožer te liturgije, tj. jutarnjim i večernjim hvalama, Jutarnji i Večernji. Neka ih ne prapuštaju osim iz teškog razloga. Neka također vjerno obavljaju Službu čitanja, u kojem se prvenstveno obavlja liturgijsko slavlje riječi Božje. Neka upravo tako svednevice ispunjavaju svoju naročitu dužnost: da u sebe primaju Božju riječ kako bi postali što savršeni učenci Gospodnji i što dublje prodrli u neistraživo Kristovo bogatstvo.

A da što bolje posvete cijeli dan, neka im k tome bude na srcu moljenje Srednjega časa i Povečerja, kojim prije spavanja završavaju sve 'djelo Božje' te se Bogu izručuju« (OULČ 29).

Iz navedenog teksta, što je u stvari današnji crkveni zakon kojim se uređuje moljenje časoslova na temelju koncilskih odredaba, možemo zaključiti slijedeće:

1. Dnevno moljenje čitavog časoslova nalaže se kao ozbiljna i teška dužnost kleričkim i redovničkim osobama. Prema tome, današnji crkveni zakon kojim se spomenutim osobama nalaže dnevno moljenje časoslova u biti je, s obzirom na obavezu moljenja čitavog časoslova, isti kao i onaj koji donosi Kodeks kanonskoga prava (usp. kan. 135, 413 § 1; 610 § 1 i § 3). Kanonsko pravo naime kaže da su kleričke i redovničke osobe »dužni svaki

dan moliti kanonske časove u cijelosti» (tenentur obligatione quotidie horas canonicas integre recitandi, kan. 135, usp. kan. 413 § 1, 610 § 1 i § 3), a OULČ to isto izriče riječima: »neka svakog dana mole sav njezin (liturgije časova) tijek« (integrum eius cursum cotidie persolvant, br. 29). Budući da je tim riječima jasno izražena zapovijed i budući da se njome nalaže ozbiljna i važna stvar, znači da je dnevno moljenje čitavog časoslova također ozbiljna i važna stvar, te zbog toga teška dužnost.

2. Razlika između naredbe kanonskog prava i OULČ-a, opaža se s obzirom na dužnost moljenja *pojedinih časova*. Kanonsko pravo u spomenutim kanonima ništa ne govori o težini obveze moljenja pojedinih časova,⁵ dok OULČ o tome govori ističući izvjesnu stupnjevitost te obveze. Za *Jutarnju* i *Večernju* rečeno je da se ne smiju propuštati »osim iz teškog razloga« (nisi gravi de causa). Iz toga slijedi da je teška dužnost izmoliti *Jutarnju* i *Večernju*, jer samo za tešku dužnost mogu se tražiti teški razlozi koji bi oslobodili od te dužnosti. Za *Službu čitanja* rečeno je da *treba vjerno obavljati* (fideliter peragant). Tu je, dakle, upotrebljen nešto blaži izraz nego za *Jutarnju* i *Večernju*. To znači da se ne traži težak razlog da bi se ona smjela propustiti. Za moljenje *Srednjeg časa* i *Povečerja* rečeno je da *treba biti na srcu* (cordi insuper ipsis erit). Za te je časove upotrebljen, dakle, najblaži izraz. To znači da bi bio dovoljan svaki ozbiljan razlog da oslobodi od moljenja tih časova.

3. S obzirom na dužnost moljenja časoslova najvažniji je onaj opći stav prema tom pitanju. Tko smatra da je moljenje časoslova ozbiljna i teška dužnost kleričkog i redovničkog staleža, taj je u skladu s mentalitetom današnjih crkvenih dokumenata koji uređuju tu stvar i neće olako propuštati moljenje časoslova. Naprotiv, tko smatra da moljenje časoslova nije teška dužnost i da od te dužnosti može osloboditi bilo koji razlog, on je u suprotnosti s mentalitetom spomenutih crkvenih dokumenata i olako će propuštati moljenje časoslova.

4. Najakutnije pitanje koje se postavlja u vezi smoljenjem časoslova jest: *da li griješi* onaj tko ne moli časoslova, redovito ili samo ponekad, pojedini čas ili sve časove dana? Obično se to pitanje formulira ovako: *da li je dužnost »pod grijeh« moliti časoslov?*

Takav pristup stvari čisto je juridički i kazuistički, ali je pitanje ipak na mjestu. Predkoncilski teolozi su na njega sasvim lagano odgovorili: »Tko propusti oficije čitavoga dana ili znatan njegov dio bez razloga koji oslobađa, teško griješi.«⁶ Zbog toga se govorilo: dužnost je »pod grijeh« moliti oficije, premda se u gore spomenutim kanonima crkvenog zakonika nigdje ne govori da je to dužnost »pod grijeh«. Teolozi su to zaključivali iz općeg načela: gdje je teška dužnost, tu se počinja i teški grijeh ako se ta dužnost ne izvrši bez proporcionalno

⁵ Opće je pak mišljenje teologa bilo da je teška dužnost izmoliti i svaki pojedini čas, odnosno da već počinja teški grijeh onaj tko ne izmoli jedan čas zbog svrhe koju Crkva daje moljenju svakog pojedinog časa, usp. H. NOLDIN — A. SCHMITT, *Summa theologiae moralis*, vol. II, ed 32, Oeniponte 1959, br. 757.

⁶ »Qui ergo integrum officium unius diei vel notabilem eius partem sine causa excusante omittit, graviter peccat«, NOLDIN, n. dj., br. 757, 1.

teškog razloga. Budući da je moljenje časoslova naređeno kao teška dužnost, dužnost ga je i moliti pod težak grijeh.

Današnji se teolozi nerado bave tim pitanjem, a niti na njega precizno odgovaraju. Razlog tome nije prvotno nijekanje spomenutog načela iz kojeg su prijašnji teolozi zaključivali da je dužnost »pod grijeh« moliti časoslov, odnosno da griješi onaj tko ga ne izmoli, nego objektivno i subjektivno razlikovanje stvari. Dužnost moljenja časoslova objektivna je stvar, a ostvarene grijeha kod onoga koji ga ne izmoli subjektivna je stvar. Međutim, objektivna dužnost i subjektivna krivnja ili grijeh kod onoga koji ne izvrši tu dužnost ne mora se podudarati. Drugim riječima, ne mora uvijek biti težak grijeh onomu tko nije izvršio neku svoju tešku dužnost, jer se grijeh uvijek obistinjuje u konkretnom čovjeku koji je u konkretnim okolnostima, subjektivnim i objektivnim. Stoga bi postavljeno pitanje trebalo razdijeliti na dva pitanja: a) da li je teška dužnost moliti časoslov; b) da li teško griješi onaj tko ga ne moli?

Što se tiče prvog pitanja, jasno je izloženo da i danas Crkva nalaže kleričkim i redovničkim osobama kao tešku dužnost dnevno moljenje čitavog časoslova, a od pojedinih časova Jutarnju i Večernju. Ako dužnost moljenja časoslova usporedimo s dužnošću sudjelovanja u nedjeljnoj misi (usp. SC 106), onda je očito da kleričke i redovničke osobe nisu ništa manje dužne dnevno moliti časoslov nego što su obični vjernici dužni nedjeljom sudjelovati u misi.

Što se tiče drugog pitanja, tj. da li teško griješi onaj tko dnevno ne moli časoslov, na njega se može odgovoriti samo načelno. A. Günthör je taj načelan odgovor formulirao slijedećim riječima: »Tko bez nekog razloga koji eskuzira svjesno i hotimično to ne bi redovito ili opetovano vjerno opsluživao, teško bi griješio protiv jedne od glavnih dužnosti svoga staleža. Taj bi propust na poseban način bio težak kad bi on bio plod prezira molitve.«⁷

Precizan pak odgovor na to pitanje, tj. odgovor za konkretni slučaj, treba dati onaj o kome se radi, jer je svatko odgovoran za sebe i svoje čine pred Bogom i vlastitom savješću. Osobne odgovornosti naime nitko nije oslobođen, pa mu se stoga ne može ni kazati koliko je sagriješio. Mnogo je pak važnije pitanje smisla za dužnosti i svijesti vlastite odgovornosti nego pitanje koliko je netko sagriješio u konkretnom slučaju, jer je izvor svakog grijeha, propusta i prekršaja upravo pomanjkanje smisla za dužnosti i svijesti vlastite odgovornosti. Prema tome, ni u pitanju moljenja časoslova nije toliko zlo što netko nije izmolio časoslov koliko je zlo ako dotični nema smisla za tu svoju dužnost i ako se neodgovorno odnosi prema njoj.

U vezi s tim, potrebno je naglasiti kako Crkvi nije svrha da se časoslov izmoli bilo kako, samo da se izbjegne grijeh, nego joj je svrha da se tim moljenjem slavi Bog, posveti čitav tijek dana i noći i cjelo-

⁷ A. GÜNTHÖR, n. dj., vol., II, br. 401.

kupno čovjekovo djelovanje, te da to bude izvor pobožnosti i hrana za osobnu molitvu (usp. SC 84 i 90). Zbog toga nije samo potrebno sebe pitati: da li molim časoslov, nego je — možda — još potrebnije sebe pitati: kako ga molim?

Kada moliti pojedine časove?

Budući da je svrha moljenja časoslova posvećenje dana i cjelokupnog čovjekova djelovanja, pojedini bi čas trebalo moliti — koliko je moguće — u onom razdoblju dana u kojem moljenje dotičnog časa ima puni svoj smisao i u kojem Crkva predviđa da se moli (usp. SC 94, 88; OLUČ 1). Razdiobom dana na molitvene časove ispunja se Gospodnova želja da se neprestano moli. Osim toga, svaki čas povezan je s Kristovim pashalnim otajstvom u njegovu binomu smrti i uskrsnuća.

Tako moljenjem *Jutarnje* posvećuje se jutro i slavi se Kristovo uskrsnuće. Moljenjem *Večernje* posvećuje se večer i sjećamo se Kristove muke na križu. Moleći *Srednji čas* molitvom prožimamo dnevni posao i sjećamo se prizora muke koji je Krist trpio u tom razdoblju dana, na što nas podsjećaju i molitve Trećeg, Šestog i Devetog časa. U *Službi čitanja* razmatramo divna djela Božja koja je Bog kroz povijest učinio za naše spasenje, pa mu zato uzvraćamo hvalu psalmima, pripjevima, kanticima. Kad Službu čitanja obavljamo noću, u obliku bdjenja, nasljedujemo Krista koji je provodio noći u molitvi. Tim se ujedno izražava i eshatološko značenje kršćanskog života, koji je u stvari iščekivanje buduće slave. Također i *Povečerje* ima eshatološki karakter i u skladu je s evanđeoskim pozivom na stalno bdjenje. To je i zaključna molitva dana liturgije časova.⁸

Iz tog značenja i svrhe moljenja pojedinih časova slijede važni zaključci za praksu. Budući da Jutarnja ima karakter jutarnje molitve, a Večernja večernje molitve, Jutarnju bi trebalo moliti izjutra — najkasnije do podne, a Večernju u popodnevnim satima — najkasnije do ponoći (usp. SC 89: OULČ 38, 29). Svakako, besmisleno je moljenje Jutarnje u večernjim satima a Večernje u jutarnjim satima. Prema tome, ako pojedinci i pojedine zajednice zaista nisu mogli izmoliti te časove u spomenutom vremenu, strogo govoreći, nisu ih dužni ni moliti u drugom vremenu. To je u skladu s onim što je rečeno za moljenje pojedinih časova u Svetom Trodnevlju, naime nisu dužni moliti odgovarajući čas oni koji su sudjelovali u obredima.⁹

Moljenje Srednjeg časa predviđeno je u razdoblju od prije podnevnih do večernjih sati, birajući pri tome Treći, Šesti ili Deveti čas, već prema tome koji bolje odgovara razdoblju dana u kojem se moli.

Služba čitanja može se obaviti u svako doba dana, pa i u večernje satove prethodnog dana, osobito u predvečerje nedjelje i velikih svet-

⁸ usp. V. DEVETAK, Liturgija časova, nav. mj., str. 129 — 131.

⁹ Vidi u časoslovu rubrike od Večernje na Veliki četvrtak i na Veliki petak, te rubrike Vazmenog bdjenja.

kovina, nakon završne Večernje (usp. OULČ 59, 73). Osim toga, Služba čitanja može se spojiti s bilo kojim časom dotičnoga dana. Spajanje pak više časova, npr. Srednjeg časa, Večernje i Službe čitanja, ili možda moljenje čitavog dnevnog časoslova u isto vrijeme, ne samo da nije uputno nego se time gubi onaj glavni smisao moljenja časova u određene satove, čime se želi posvetiti čitav tok dana i noći.

Povečerje je molitva na koncu dnevnog rada, odnosno, prije noćnog počinka. Stoga je preporučljivo da se ono moli neposredno prije noćnog počinka, pa makar to bilo i poslije ponoći (usp. OULČ 84).

Razlozi koji oslobađaju od dužnosti moljenja časoslova.

Nemogućnost je prvi od razloga koji oslobađa od obveze moljenja časoslova, i to ne samo fizička već i moralna nemogućnost. Fizička je nemogućnost npr. kod onoga koji nema časoslova niti može do njega doći, a tekstova ne zna napamet, ili kod onoga koji je teško bolestan, posebno na očima.

Moralna nemogućnost ostvaruje se kod onoga kojemu moljenje časoslova stvara izvanrednu poteškoću. Ta poteškoća može nastati zbog bolesti, slabosti, umornosti, zbog neodgodivih poslova. Moralna nemogućnost po sebi je prolazne ili privremene naravi. Svećenici se ne bi smjeli okupirati kojekakvim poslovima toliko da redovito zbog toga moraju propuštati moljenje časoslova. Oni svoje poslove trebaju tako planirati da mogu redovito moliti časoslov. Ako se uza sve to nekada dogodi da im je moralno nemoguće izmoliti čitav časoslov, izmolit će onoliko koliko mogu; ako ne mogu ništa, onda nisu dužni ništa ni moliti. Ako je zaista po srijedi fizička ili moralna nemogućnost izmoliti časoslov, to samo po sebi oslobađa od dužnosti moljenja, a da nije potrebna dispensa od kompetentnog poglavara.

Dispensa od kompetentnog poglavara potrebna je onda kad nije jasno da li su dovoljni razlozi koji bi oslobađali od dužnosti moljenja časoslova. »U pojedinim slučajevima i iz opravdana razloga ordinariji mogu svoje podložnike posve ili djelomice osloboditi dužnosti moljenja časoslova ili im ga zamijeniti« (SC 97). To mogu učiniti svi vlastiti ordinariji, tj. biskup svojim svećenicima, viši poglavar kleričkih institucija koje nisu izuzete i zajednicâ svećenikâ koji žive u zajednici bez zavjeta, viši poglavari izuzetih redova i vrhovne poglavanice (časne majke) ženskih kongregacija (redova). Vrhovne poglavanice mogu s pristankom svoga savjeta ovlastiti i sve poglavanice pojedinih provincija i kuća da u pojedinim slučajevima mogu dispensirati od te dužnosti svoje članove. Također i poglavari(ce) samostalnih samostana, muških i ženskih, imaju ovlast dispensirati u pojedinim slučajevima. Savjestan svećenik i redovnik(ca) tražit će tu dispensu od svoga kompetentnog poglavara onda kad ima opravdanih razloga da ne moli časoslova, bilo čitav bilo pojedine njegove dijelove, osobito kad se radi o dužem vremenskom razdoblju ili zastalno.